

Putovanje po Jadranu u XVIII. stoljeću

Sveuč. prof, Dr. Mirko Deanović, Zagreb

Osim propisanih brodskih dnevnika sa suhoparnim podacima i brojkama mi nemamo nikakvih opisa putovanja naših brodova u staro doba. A to bi zanimalo ne samo pomorce, nego i sve one, koji žele izbliza upoznati naš bujni život na moru i u prošlosti.

Zato je dragocjen jedan dnevnik, vođen na putu od Jakina (Ancona) do Dubrovnika sredinom 18. vijeka. Pisao ga je na talijanskom jeziku za razonodu Ivo Marija Matijašević (Mattei), Dubrovčanin, (1714—1791). Njegov se tekst sačuvao u vlastoručnom rukopisu u knjižnici Male Braće u Dubrovniku.¹

To je doba, kad su na Zapadu bili u modi literarni putopisi, i kad se isticalo zanimanje za strane zemlje i narode, t. zv. egzotizam. Ali naš pisac — kojemu je tada bilo 37 godina, nije imao književnih ambicija, a jamačno nije ni znao za tadašnju modu putopisa. On piše ovaj dnevnik iz čisto ličnih pobuda. Nakon dovršenih studija u Italiji vraća se u zavičaj na novu dužnost. To je bio za nj važan momenat i rekretnica u životu, pa je želio da sačuva uspomenu na to odlučno putovanje. Stoga on bilježi svaki dan i najsitnije doživljaje na jedrenjači, koja ga prevozi s jedne na drugu obalu Jadrana. Gotovo nam je i milije,

Matijašević nije pritom htio da bude književnik i da piše za javnost. Upravo su zato potpuno pozdani i neiskičeni njegovi opisi.

Ovaj je putopis zanimljiv osobito stoga, što po njemu saznajemo ponešto, kako se pred dvjesta godina putovalo našim brodovima. Iako ograničen na vanjske doživljaje, on je ipak interesantan i zbog nekih opažanja i utisaka samog pisca, a usto sadrži i neke dosad nepoznate podatke.

* * *

A sad pustimo, da sâm Matijašević pripovijeda, kako je proveo tri nedjelje ploveći na jednoj dubrovačkoj jedrenjači.

Iz Rima je išao u Dubrovnik preko Jakina i odmah našao brod, kojim će putovati, ali je već bio pun putnika. Osim 9 članova posade bilo je na njemu ukrcano 17 Grka, dva Srbina, dvije Židovke i dva Židova. Zajedno s Matijaševićem bile su dakle na brodu usve 33 osobe raznih narodnosti. Obje su Židovke bile iz Dubrovnika; jedna je bila žena bogatog trgovca, nekog Samuela, suvlasnika toga broda, koja se još bolesna vraćala s liječenja, a druga je bila njena služavka. Od dva Srbina, jedan je bio sluga jeruzalemskog jeromonaha, a drugi je mladi pravoslavni svećenik iz Beograda Jovan Mladenović. Ovaj je — kaže Matijašević — bio veoma mio i ugledan čovjek, znao je grčki i ruski, a ponešto i latinski. Ostali su Grci na brodu bili siromašni mali trgovci, svi su bili smješteni u dno broda ispod palube. Židovke i Židovi nalazili su se u odjelu na dnu krme, a Matijašević u nekoj kajiti iznad njih.

6. listopada 1751. U 4 sata popodne isplovio je iz Jakina velikom jedrenjačom na tri jarbola (polacca) kapetana Mata Bratića, Dubrovčanina, nučanina. Mjesto njeđa na ovom je putu upravljao brodom njegov zapovjednik Bernardić. Puhao je južnoistočniak (šilok), ali slabo, tako da su sporo napredovali. Ipak idućeg su dana ujutro mogli u daljini vidjeti obrise brda Istre i Dalmacije. Oko podne promijenio se vjetar u garbin (južozapad), a predvečer ovet u oštro (južniak). Sreli su tada neki brod, koji je iurio prema Mlecima, dok su oni veoma sporo kosali (bordžžali), »a passi di tartaruđa«, do naših otoka.

8. listopada. Ujutro je trebalo teškom mukom ponovo prijeći nekih 30 milja, koliko su ih prekonoc vjetar i struja bili potisli natrag. Napokon su u 10 sati ujutro prispjeli u luku Brđulje na Molatu. Na tom su otoku onda bila 4 sela sa 1200 stanovnika. Tu su zatekli još jedan dubrovački brod (polacca) kapetana Bara Garmogliesi. Ulazeći u luku digli su na dva jarbola zastave svoje Republike i pozdravili dvama hicima iz mužara spomenuti brod, koji je jednako uzvratio hicima. Garmogliesi je odmah došao k njima i pitao ih, da li im što treba. On je pred 13 dana isplovio iz Mletaka, i već 9 dana nepovoljni mu vjetrovi ne daju da napusti tu luku. Obradovali su se svi, da će oba broda putovati zajedno u zavičaj. Naši su putnici htjeli doći u dodir sa stanovnicima Molata, ali im to nije bilo dopušteno.

Okolo podne doplovi tu još i treća dubrovačka jedrenjača kapetana Iva Kljeskovića, koja je došla, da kupi vina u Molatu. Ona je prevozila ulje iz Krete u Trst i bila je na putu 18 dana. Kljesković im je uz ostalo ispričao groznu smrt kapetana Pušića, također Dubrovčanina, kojega je kod Moreje gusar San Rajas pretukao stoga, što se nije odazvao njegovu pozivu.

9. listopada. Zapuhao je zapadnjak (ponente), i oba broda nastave put, ali veoma sporo. Bratićeva jedrenjača, iako s manje jedara, pretekla je Garmogliesijevu, na što su mornari ove posljednje počeli veslati u čamcu i vući svoj brod. Tada je Bernardić naredio, da i njegova posada učini to isto. Popodne je zapuhao šilok tako, da su opet morali bordžžati sve do idućeg jutra.

Ove je prve dane puta Matijašević proveo povučen u svojoj kajiti čitajući, pišući i moleći. Osobito se sprijateljio sa spomenutim Mladenovićem, s kojim je, nakon četvrt vijeka izbivanja u Italiji, obnavljao znanje svog materinskog jezika. Štaviše, on je u svojoj sobici s tim Beograđaninom počeo pisati latinsko-srpskohrvatsko-ruski rječnik.² To je jamačno jedinstven slučaj, da dva putnika na jedrenjači na putovanju sastavljaju rječnik. Usto bila je to originalna ideja i stoga, što takvog rječnika tih triju jezika nije ni bilo, a nema ga ni danas. Interesantno je pritom, da je ovo prva suradnja na jezičnom polju između jednog Hrvata i jednog Srbina, i to baš na valovima našeg Jadrana, tri četvrtine vijeka prije Vuka Karadžića.

10. listopada, nedjelja. Ujutro su prispjeli u luku Kukuljica na Ugljanu, pošto su burdžžali neke 23 milje. Jednako tako i Garmogliesi. Matijašević se iskrcao na obalu. S njime su pošla dva Grka i jedan mornar od posade. Uspeli su se do mjesta visoko s druge strane otoka.

11. listopada. Otploviše oba broda zajedno. Najprije maestral, pa tišina i šilok. Od 12 sati morali su opet bordžžati sve do mraka, kad su stigli u luku Murter. Tu su zatekli jednu jedrenjaču (fregadone) iz Bakra, koja je išla u Pulju po sol, a otplovila je iz Trsta pred 20 dana. Taj su dan prevalili 18 milja.

12. listopada. Nevrijeme. Garmogliesi je opazio, da mu sidro ore, pa je oko ponoći s dva hica pozvao u pomoć. Ali nije bilo moguće približiti se njegovu brodu zbog veoma uzburkanog mora. Odgovorili su doglasalom, da mu nažalost ne mogu pomoći. Na to Garmogliesi, bojeći se da ne udari o obalu, dade dignuti sidro, okrene pramac, razapne jedra i otplovi natrag niz vjetar. A, Bernardić se tada, za svaki slučaj, osigura još jednim sidrom. Oko 10 sati počeo se vjetar stišavati i pojavi se sunce. U 13 sati prođe uz njih jedna jedrenjača (tartana) iz Ulcinja s teretom za Trst, kojom je zapovijedao kapetan Mojo.

13. listopada. Zbog nepovoljna vjetra nijesu još mogli isploviti. Mornari su se dva sata mučili, dok su našli sidro s konopom, koje je Garmo-

gliesi u žurbi ostavio na dnu mora. Bernardić je s drugovima pošao u obližnje mjesto, da nabavi hrane. Ali, mjesto da nađu purane, kako su se nadali, nijesu našli baš ništa, osim vode. I to previše vode, jer ih je uhvatio pljusak. Kako su bili u kontumacu, nitko ih u mjestu nije smio primiti pod krov.

14. listopada. Vrijeme se popravilo, ali je oštro bilo preslabo tako, da ni taj dan nijesu mogli krenuti. Naprotiv ona je bakarska lađa isplovila. Uz njih je zatim prošao još jedan ulcinjski brod (tartana) na putu iz Jakina za Ulcinj. U 8 sati Bratić diže sidra, i lakim su zapadnjakom (ponentino) doplovili do otokâ prema Šibeniku. Na putu su sreli više brodova, među kojima i jednu tartanu Dobročânâ iz Boke, koja je imala 12 topova i koja je nedavno potukla Berbere nedaleko od Patraskog zaljeva. Oko 17 sati počeo je maestral i, nastavljajući put, u zoru ugledaše Vis. Garmogliesi ih je slijedio izdaleka. Onaj se bakarski brod usidrio u Zlarinu. S druge je strane doplovila jedrenjača ili pinco (pineo) Frankovića na putu iz Mletaka.

Svi su putnici bili neraspoređeni zbog dugog i neugodnog putovanja. A slabo su se i hranili. Osim kruha malo se što drugo spremalo na brodu: katkad po koje jaje ili riba, a i to rijetko, premda je na brodu bilo mnogo peradi. Putnici su nosili sa sobom vino, ulje i ocat, a i suhe hrane. Taj su dan prevalili 40 milja.

15. listopada. Ugledali su Korčulu, ali zbog nepovoljna vjetera taj dan nijesu napredovali više od samih 10 milja.

16. listopada. Cijelu su noć bordižali oko 30 milja i osvanuli su prema Visu. Teškom su se mukom usidrili u viškoj luci, a za njima stiže i Garmogliesi. Sklonio se tu i brod kapetana Ivana Tvrdiše, koji je bio 15 dana na putu iz Trsta. Bernardić se s nekim drugovima iskrcao na obalu, ali ni tu nijesu smjeli doći u dodir sa stanovnicima.

17. listopada, nedjelja. I dalje nepovoljno vrijeme. Izašli su na kopno u lijepom predjelu Kut. Tamošnja se župa sastoji od tri naselja: Kut, Luk i Lučica, i ima ukupno 3000 duša. Cio je otok bogat dobrim vinom. Tu se lovi mnogo ribe, osobito velike sardele, kopa se saldama i izvozi u Mletke za tvornice stakla.

18. listopada. Još je prije zore otplovio kapetan Tvrdiša, pa se za njim poveo i Bernardić, premda je puhao šilok. Naprotiv Garmogliesi volio je čekati povoljniji vjetar, kao i neki drugi brodovi u luci. Bordižajući sreli su razne lađe. Ali su pogriješili, jer su uzalud krstarili sve do 15 sati, tako da su se morali, kao i Tvrdiša, vratiti na Vis.

19. listopada. Usprkos postojanog šiloka ovaj je dan Garmogliesi htio pokušati sreću i isplovio je. Ali i on uzalud, jer se oko 11 sati vratio u luku. Mornari su ulovili velikog zubaca i pojeli ga za večeru.

20. listopada. Kako se zbog šiloka nije još moglo nastaviti put, mornari su cijelo jutro ktramavali brod sa svih strana.

21. listopada. Iako šilok nije popustio, Tvrdiša se usudio otploviti rano ujutro, dok su ostala dva dubrovačka broda ostala i dalje u luci.

22. listopada. Budući da je još uvijek puhao isti vjetar, mornari su iskoristili jutro, da nabruse noževe i sjekire, a popodne su se zabavili ribanjem i lovom ptica. Ulovili su opet velikog zubaca, kojega su sutradan pojeli. Ovo je sedmi dan, kako su u viškoj luci, i bili već svi siti čekanja, više putnici, negoli mornari, koji su ipak ponešto radili (uz ostalo na pr. išli su na obalu po drva, vodu i dr.). Naprotiv putnici, vidjeli smo, nijesu smjeli dolaziti u dodir s narodom i bili su prisiljeni da se zadržavaju na uskom prostoru broda.

23. listopada. Obnoć se nakišalo, a ujutro zapuše maestral, i tako otplove oba naša broda. Ali tek što su izašli, ponovo počeo šilok, koji ih nakon uzaludnog bordižanja prisili, da se i po treći put vrate na Vis.

24. listopada, nedjelja. Otplove s maestralom, pošto su se opskrbili kruhom i mesom. No vrijeme je bilo promjenljivo, i tek su se uvečer približili južnoj obali Korčule.

25. listopada. Cijelu su noć mornari bili budni, jer se bordižalo po burnom moru. Pa ipak su ujutro još uvijek bili u kanalu između Lastova i Korčule. Međutim se Garmogliesi izgubio negdje daleko južno od Lastova, valjda u cilju, da se približi Pulji i da odatle šilokom lakše doplovi do Dubrovnika.

26. listopada. Na istom su mjestu gdje i jučer, te se cijelo jutro uzalud bore s vjetrovima. Tek ih je oko podne maestral potisnuo do istočnog rta otoka Korčule.

27. listopada. Zbog slaba vjetera mornari su morali veslati u čamcu i vući brod u nadi, da će u Pelješkom kanalu naići na jači vjetar. Tako je i bilo. Dok su tu jedrili, Matijašević je promatrao neplodnost tamošnjeg terena Dubrovačke Republike: sama gola i vrletna brda. Sreli su tu ulcinjsku jedrenjaču sina znamenitog gusara Ali Hodže. Kako je nestalo vjetera, ponovo su mornari veslali, a pritom su im pomagali i neki putnici, željni, da se skрати neugodno putovanje. U suton zapuše maestral, koji će ih u toku noći dovesti do blizu Dubrovnika.

28. listopada. U zoru jedan mornar pokuca na vrata Matijaševićeve kabine i zatraži napojnicu za dobru vijest, koju mu donosi: stigli su u Dubrovnik! Već su bili uz obalu između Gruža i Grada. Doplovili su do Svetog Jakoba, odakle su se približili gradskoj luci i usidrili se ispred nje privezavši jedan konop na obalu kod Svetoga Lazara. Spustiše jedra i pozdraviše Grad trima hicima. Umorni putnici željeli su, da što prije izađu na kopno, ali im to zabrani Bernardić zbog

kontumaca za brodove na putu iz Papine države. Najteže je bilo umiriti Židovku Juditu, koja je s broda ugledala na obali muža, sinčića i drugu rodbinu. Iskrcao se sâm Bernardić, koji se uskoro vratio s dopuštenjem, da mogu na obalu samo putnici za Dubrovnik sa svojim prtljagom. Tada se Matijašević zajedno sa Židovkom i nekim Grcima prevezao čamcem na kopno. Židovku su na prenosnoj sjedalici odnijeli u get, gdje će završiti karantenu, dok su Matijašević i ostali morali još čekati odluku, što će biti s njima. On se na to odluči da ode u Gruž obilazeći oko grada. Oko podne bio je u Gružu, gdje su mu donijeli obilan objed. A baš je i trebalo da se pošteno najede, jer je još bio natašte, a jučer je cio dan pojeo samo malo kruha, tri slane sardele ujutro i dvije uvečer bez ičega drugoga. Tu ga je stigla obavijest, da može ući u grad, a naš brod kapetana Ma-

ta Bratića istog je dana otplovio u Cavtat, da odatle nakon 20 dana nastavi put za Smirnu.

* * *

Tako je pred 200 godina proteklo ovo časburno, čas monotono jesensko putovanje od tri nedjelje uz našu obalu (od 6. do 28. listopada 1751), koje je karakteristično za ono doba. A ovaj naš rijedak putopis — ma kakav bio — zgodan je prilog povijesti živog prometa na Jadranu, i trebalo bi potražiti, da li se sačuvao još koji sličan spis.

¹ M. Deanović: Dnevnik Iva M. Matijaševića. Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku (I-1952.).

² Objavio sam ga u Zborniku radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, I, 1951.